

येत्या काळात- विना भागीदारी, नाही दुकानदारी

प्रसंग - केळी निर्यात कृषी संमेलनात शेतकरी बांधवांना मार्गदर्शन

दि. ००-०५-२००५, स्थळ - जैन हिल्स, जळगाव

नगदी पिके घेणाऱ्या शेतकऱ्यांचीसुद्धा स्थिती दोलायमान आहे. खूप पैसे मिळण्याची सोनेरी आशा आणि वास्तवात दगडावर डोके आपटणे. त्यामुळेच या पिकांना काही टिकाऊ रूप दिल्याशिवाय तरणोपाय नाही हे शेतकऱ्यांना समजून चुकलेय. केळी हे असेच जळगाव जिल्ह्यातील मुख्य पीक. जास्त पैसे मिळवायचे असतील तर केळीवर प्रक्रिया केली पाहिजे व त्यांची निर्यातही केली पाहिजे. त्यासाठी शासनावर विसंबून न राहता स्वावलंबनाच्या मार्गाचा नेमका कसा विचार केला पाहिजे, त्याबद्दल मार्गदर्शन करित आहेत, श्री. भवरलाल जैन.

माझ्या शेतकरी मित्रांनो, आपल्याला पाहून मी नेहमीच आनंदी होतो. आजचा विषय तर आपल्या आणि दोघांच्याही जिद्दाळ्याचा आहे. प्रश्न आपण विचारा, उत्तर देण्याचा मी प्रयत्न करतो.

प्रश्न : केळी निर्यातीमागे नेमक्या अडचणी कोणत्या?

उत्तर : कोणत्या महिन्यामध्ये आपल्याला कमी स्पर्धा असेल? तिथले व्यापारी कोण आहेत? तिथली साठवणूक कशी आहे? तिथले रायपनिंग चेंबर्सचे बुकींग झाल्यानंतर मग कन्टेनरचे बुकींग. ते कन्टेनर तिथे केव्हा पोहोचायला पाहिजे? म्हणजे मुंबईच्या बंदरामधून केव्हा निघायला पाहिजे? मुंबईहून कन्टेनर निघून किती दिवस आधी आपल्या शेतावर यायला पाहिजे? त्या दिवशी पाठवण्यास आपला माल तयार आहे का? मग त्याच दिवशी कापणी करायची असेल, तर लागवड केव्हा करायला पाहिजे? असा उलटा हिशोब आपल्याला करावा लागतो. केळीच्या निर्यातीचे हे तर्कशास्त्र आहे. आपल्याला उलट विचार करून नियोजन करावे लागते. बाजारपेठेत केव्हा आणायचे आहे, हे पाहून मग आपल्याला पाठीमागे जाऊन, उत्पन्न केव्हा काढायचे त्याप्रमाणे तशी लागवड करावी लागणार आहे, हे उरवावे लागते.

केळीचे असे तर्कशास्त्र आपण जोपर्यंत वापरणार नाही, तोपर्यंत आपल्याला केळी निर्यात करता येणार नाहीत, आणि तशा पद्धतीचे प्रशिक्षण आपल्याला घ्यावे लागणार

आहे. केळीची हाताळणी नेमकी कशी करायची? काढणी कशी करायची? त्यांना हवाबंद कसे करायचे? या सर्व बाबींचे पूर्ण प्रशिक्षण घेणे आपल्याला जरूरीचे आहे. आपण फार भाग्यवान आहात की, आपल्या इथे आता 'महाबनाना' नावाची संस्था स्थापन झाली आहे. ह्या 'महाबनाना'तर्फे गेल्या वर्षी एक कन्टेनर आपण चाचणी म्हणून आखाती देशात पाठवला. त्याचे परिणाम आपल्याला उत्कृष्ट मिळाले. म्हणजे द्राक्षांमुळे जी क्रांती पश्चिम महाराष्ट्रात झाली, तशाच प्रकारची क्रांती केळीच्या निर्यातीतून या खानदेशात नक्कीच करता येईल. त्यासाठी अभ्यास करणे मात्र जरूरीचे आहे; प्रशिक्षण घेणे जरूरीचे आहे; शास्त्रीयपद्धतीने लागवड करणे जरूरीचे आहे. त्यातूनच आपल्याला पैसा मिळवता येऊ शकतो.

आपल्याला फार कमी वेळामध्ये हे सारे सांगावे लागते आहे. प्रशिक्षण महत्वाचे असल्यामुळे महाबनानातर्फे आणि पणन मंडळातर्फे प्रशिक्षणाची व्यवस्था करण्यात आलेली आहे. या प्रशिक्षणाचासुद्धा आपण लाभ घ्यावा, म्हणजे यातून आपल्याला चांगला पैसा मिळविता येऊ शकेल. निर्यातीच्या प्रमाणात भारतीय बाजारपेठेत चांगल्या प्रतीचा माल आणावा, लोकांना चांगले खायची सवय लावावी, आणि त्याच प्रमाणावर होता होईल तेवढे प्रक्रियेसाठीसुद्धा लक्ष द्यावे.

प्रश्न: केळी निर्यात वाढविण्यासाठी आणखी काय करणे आवश्यक आहे?

भाऊ: आपण एकमेकांवर अवलंबून राहून, एकमेकांशी भागीदारी करून हे प्रश्न सोडवू शकतो. पण आपण असा विचारच करत नाही. आपण असा विचार का करत नाही? कारण आतापर्यंत हे आपल्याला कोणी सांगितलेच नसावे की, असा विचार करायला पाहिजे. जे मागून आले आहे ते पुढे ढकलायचे, एवढेच काम आपण करत आलो. म्हणजे एखादा केळी पिकवत असेल तर सगळेच लोक केळी लागवड करतील. दुसरे काही घेणारच नाही. किती दिवस केळी घ्याल? प्रत्येक गोष्टीचे उत्पादन वाढले. शरद पवारांनी सकाळी आपल्या भाषणामध्ये सांगितले की, आपण आपल्या हातानेच हा धोंडा पाडून घेतला आहे. उत्पादन कमी करा असे कोणी म्हणत नाही, कारण उत्पादन कमी केले तर आपण संपूनच जाऊ. जे काही आपण तग धरून आहोत, ते उत्पादन जास्त केल्यामुळे. आता डॉ. कुळकर्णींनी सांगितल्याप्रमाणे, दुसऱ्या भागामध्ये आपल्याला भागीदारी केली पाहिजे. प्रत सांभाळली पाहिजे.

एक लहानशी गोष्ट आपल्या समोर मांडतो. आपण कांदा उपटतो आणि वाळायला

देवतो. मग त्याची जी पात असते, ती आपण कापतो. ती पात जर आपण कांद्याच्या मानेपासून, सर्वसाधारणपणे ३ ते ४ सें.मी. वरून कापली, तर ते फार चांगले आहे. त्याचे कारण असे आहे की, त्यामध्ये बाहेरचे विषाणू, जी काही कीड असते, त्याचा शिरकाव होऊ शकत नाही. त्याच्यातील आर्द्रतासुद्धा राखली जाते. खरे म्हणजे शेतकऱ्यांचा त्यामध्ये खूप फायदा आहे. काही न करता त्यामध्ये वजन वाढते. परंतु हा जरी लहानसा उपचार असला, तरी आपण तो करायला तयार नाही. आपण ऐकतच नाही. त्यामध्ये आपले नुकसान काहीच नाही. संशोधनामध्ये आपण भागीदारी केली पाहिजे, उत्पादनामध्ये भागीदारी केली पाहिजे. जर प्रत सुधारायची असेल तर त्यामध्ये आपण भागीदारी केली पाहिजे, आणि हे जर आपण करू शकलो, तर आपण 'स्वावलंबी' होऊ शकू.

आम्ही आणि आपण वेगळे आहोत, असे समजून जोपर्यंत आपण चालू, तोपर्यंत दोघांचा कार्यभाग बुडालेला आहे. ज्या दिवशी आपल्या हे लक्षात येईल की, अरे हे उघड आहे, कारखाना उभा केला. आपल्याशिवाय यांचा हा कारखाना चालणार नाही, आणि यांच्याशिवाय आपल्याला आपल्या मालाचा चांगला भाव मिळणार नाही.

मी इथे १२० कोटी रुपये टाकले, कारखाना उभा केला. ह्या १२० कोटी रुपयांचे काय होईल, जर शेतकऱ्यांनी माल नाही पुरवला तर? मला आंबा आंध्र प्रदेशातून आणावा लागतो. मला कांदा अजूनही गुजरातमधून आणावा लागतो. आपल्याकडे आंबे का नाहीत? कारण आपल्याला केळीच्या पिकामध्ये खूप रस वाटतो. काही कारण नसतानासुद्धा आपण ऊस लावतो. त्यामध्ये आपण नुकसानीत येतो. हे सगळे आपण कशासाठी करतो? पण हा विचार कोणी करतो आहे का?

केळीचे भाव पडले म्हणजे लगेच आपण शासनाकडे धावतो. धावा शासनाकडे, काही हरकत नाही. काही मिळत असेल फुकटात तर घ्या. पण किती फुकटचे घेणार, किती दिवस घेणार आणि शासन फुकटचे कुठून आणणार? त्यांनी कर किती लावायचे, कुठपर्यंत लावायचे आणि शेवटी ते वाढीव कर आपल्या खिशातूनच जातात. आता दुसरा कर लावायला काही संधीच उरली नाही. बऱ्याच वस्तू विक्रीवर १४ टक्के - १६ टक्के विक्रीकर लागलेला आहे. महाराष्ट्र राज्य एवढ्या सगळ्या गोष्टींमध्ये जसे प्रगत आहे तसे करांबाबतीतही जास्त प्रगत आहे, सगळ्यात जास्त कर आपल्या महाराष्ट्रात आहे. मग अशा परिस्थितीमध्ये आपण आणखी किती कर लावणार आहात? म्हणून शासनाकडून अमाप अनुदान हा विषय संपला. आता काय करणार?

उत्पादन वाढले, ते आता विकणार कसे? तर आता शासनाकडून भागीदारीपेक्षा, शासनाचा फक्त वरदहस्त असावा, त्याचे मार्गदर्शन असावे, आणि आपण परस्परांनी एकमेकांमध्ये, एकमेकांचे प्रश्न सोडवायला शिकावे; आमच्या गरजा काय आहेत? आम्हाला काय परवडते? ह्याचा आपण विचार करायला शिकले पाहिजे.

एक लक्षात घ्या: एक सडलेला आंबा, शंभर आंब्यांना सडवू शकतो. आपली गावेच्या गावे अशी होतात, त्यामध्ये एक माणूस जर चांगला नसेल तर तो सगळ्यांना तोट्यात आणू शकतो. आमच्याकडे परवा कांदा लागवडीसाठी एक शेत घ्यायचे होते. म्हणजे कांद्याचे बी लावून आम्हाला कांद्याचे बियाणे करायचे होते. तिथली जवळपास सगळी शेती आम्ही भाडेपट्ट्याने घेतली. परंतु तिथल्या दोन शेतकऱ्यांनी त्यांचे शेत घायचे नाही असे ठरवले आणि आम्ही तिथे सगळ पांढऱ्या कांद्याचे बी लावले असताना त्यांनी तिथे लाल कांद्याचे बी लावले. म्हणजे स्वतःचे नाक कापून, दुसऱ्याला अवलक्षण करायचे, अशातला तो प्रकार होता. शेवटी आम्ही त्या शेतकऱ्यांना समजावले. त्यांना दोन पैसे दिले आणि पुन्हा त्या शेतांमध्ये पांढरा कांदा लावायला सांगितले.

आपण नेहमी एक गोष्ट लक्षात घेतली पाहिजे. हे काम प्रक्रिया कारखानदारांना करावे लागू नये. हे काम आपल्याला आता आपापसात करायला पाहिजे. 'कारे बाबा, सगळ्यांचे भले होत आहे, तू हे कशासाठी असे करतोय? राजकारण असेल, तो दुसऱ्या पक्षाचा असेल तर तिकडे जाऊ द्या! म्हणजे निवडणूक येईल, तिकडे चालू द्या, पण शेतीमध्ये कसले राजकारण आहे? ज्यात तुझा फायदा आहे, त्यातच माझा फायदा आहे, आणि आपल्या दोघांचा फायदा ज्यात आहे, त्यातच प्रक्रिया कारखानदाराचा फायदा आहे. कारखानदार जर डोळस असेल, कारखानदार जर समाजाशी बांधिलकी ठेवणार असेल, तर त्याच्याबरोबर आपण उभे राहायला पाहिजे. त्याच्याबरोबर जर आपण उभे राहिलो तर दोघांचा फायदा आहे.' हा साधा विचार फक्त आपल्यासमोर मांडायचा आहे, आणि आपण स्वतःही विचार करायचा आहे. इतरांना तो समजावून सांगायचा आहे की, आपण हा छोटासा मंत्र पाळला तर फार बरे होईल.

डॉ. सुधीर भोंगळेंनी आता खानदेशचा उज्ज्वल इतिहास आणि राजपत्रातून मिळवलेली आकडेवारी सांगितली आहे. त्या वेळी इंग्रजांनी तो इतिहास लिहून काढलेला आहे, त्यामध्ये खोटे असण्याची शक्यता फार कमी आहे. त्या काळामध्ये लोकांना फार भीती होती, लोक पैसे खारून काहीही करत नव्हते. फारच भीती होती, लोकांना की, मारतील आपल्याला

इंग्रज लोक, चाबकाने फोडून काढतील. त्यामुळे ते असे काही करत नव्हते, म्हणून हे अगदी खरेखुरे आकडे आहेत. जी माहिती आहे, ती बरोबर आहे.

आपण सगळे जण संध्याकाळपर्यंत थांबलात. माझे शब्द शांतपणे ऐकून घेतले. आपण इथे आल्याबद्दल आणि आयोजकांनी बोलायची संधी दिल्याबद्दल आपले आभार मानून माझे दोन शब्द संपवितो.

जय हिन्द! जय महाराष्ट्र!